

**WSPARCIE FINANSOWE UNII EUROPEJSKIEJ
JAKO CZYNNIK UMOŻLIWIAJĄCY DYWERSYFIKACJĘ
DOCHODÓW RODZIN ROLNICZYCH**

**THE EUROPEAN UNION FINANCIAL SUPPORT AS
AN ELEMENT WHICH ENABLES DIVERSIFICATION
OF FARMERS INCOMES**

Wstęp

Reforma polityki rozwoju obszarów wiejskich jest wynikiem zdarzeń i procesów, jakie zachodzą przed przyjęciem kolejnej perspektywy finansowej. Aktualna perspektywa finansowa wsparcia rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007 – 2013 z Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich została zatwierdzona w lipcu 2004 roku. Misją Funduszu jest promocja zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich na całym terenie Wspólnoty w komplementarny sposób do instrumentów rynkowych i wspierania dochodów w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Zidentyfikowano problemy i wyzwania, jakie stoją przed obszarami wiejskimi:

- *społeczne* /wyższy od przeciętnego poziom bezrobocia, wykluczenie społeczne, niska dywersyfikacja rynku pracy oraz niska gęstość zaludnienia, co wpływa na gorszy dostęp do podstawowych usług/.
- *środowiskowe* /pro środowiskowa rola rolnictwa i leśnictwa/.
- *ekonomiczne* /niższy o przeciętny dochód, starzenie się ludności wiejskiej, wysoka zależność od sektora rolnego/.

Uwzględniając problemy i wyzwania przed jakimi stoją obszary wiejskie, wyznaczono główne cele Polityki Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013: **cel 1:** poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych poprzez ich restrukturyzację.

* dr inż., Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie

** mgr, Zespół Szkół Zawodowych Nr 1 im. J. Psarskiego w Ostrołęce

cel 2: poprawa stanu środowiska i krajobrazu poprzez racjonalną gospodarkę ziemią,

cel 3: poprawa warunków życia ludności wiejskiej i promocja dywersyfikacji działalności gospodarczej.

Ponadto, każdemu z celów głównych polityki ROW odpowiada oś priorytetowa, która obejmuje odpowiednie instrumenty polityki rozwoju obszarów wiejskich:

- oś priorytetowa 1: wsparcie konkurencyjności sektora rolnego i leśnego,
- oś priorytetowa 2: zarządzanie zasobami ziemi,
- oś priorytetowa 3: dywersyfikacja ekonomiczna obszarów wiejskich i podniesienie jakości życia na obszarach wiejskich.

Oś priorytetowa 3, umożliwiała inwestowanie w gospodarkę wiejską oraz społeczności wiejskie, co jest niezbędnym warunkiem poprawy jakości życia na obszarach wiejskich, bowiem stymuluje rozwój gospodarczy. Szczególny nacisk położono na wsparcie działalności nierolniczej, prowadzonej poza gospodarstwem rolnym, poprzez umocnienie związków rolnictwa z innymi podmiotami gospodarki wiejskiej. Zasadniczym celem osi 3 jest aktywizacja społeczności wiejskiej poprzez zdobywanie dodatkowych umiejętności oraz stymulowanie rozwoju obszarów wiejskich. Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich wymaga inwestowania w ich infrastrukturę, ochronę środowiska i dóbr kultury, tworzenie nowych możliwości zatrudnienia, ponadto przyczynia się do zwiększenia atrakcyjności i ożywienia wsi. W osi 3 można wyróżnić trzy obszary takie jak: różnicowanie gospodarki, jakość życia oraz szkolenie, nabywanie umiejętności i aktywizacja.

Wsparcie finansowe obszarów wiejskich w Polsce w aktualnej perspektywie finansowej zostało określone w dokumencie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, PROGRAM ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH na lata 2007 – 2013.

Celem niniejszej pracy jest wskazanie na możliwość wsparcia finansowego w rozwój przedsiębiorczości i tworzenie nowych miejsc pracy poza rolnictwem na obszarach wiejskich Mazowsza przez członków rodzin rolniczych, ze szczególnym uwzględnieniem powiatu ostrołęckiego.

Badania i dyskusja

Zdecydowana większość gospodarstw rolnych w Polsce to gospodarstwa małe, które nie stanowią gwarancji dochodów jakie mogą być podstawą egzystencji rodzin rolniczych oraz rozwoju tych gospodarstw. Istnieje zatem potrzeba wsparcia takich gospodarstw dochodami spoza rolnictwa ale bez zmiany miejsca zamieszkania poprzez rozwój przedsiębiorczości mieszkańców obszarów wiejskich. Próbę oceny zasobności majątkowej nakładów pracy w gospodarstwach rolnych na podstawie monitoringu Polskiego FADN z 2004 roku i wyników Powszechnego Spisu Rolnego 2002 roku podjął Józwiak W. co przedstawiono w tabeli 1:

W roku 2004 w Polsce prawdopodobnie istniało 1856 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni 1 ha z czego z dopłat obszarowych skorzystało 1486 tys. gospodarstw, można uznać, że są to gospodarstwa czynne. Wielkość gospodarstw określono w jednostce zwanej ESU (European Size Unit), która odpowiada 1200

euro wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej. Gospodarstwa rolne o wielkości do 2 ESU oraz 2 – 8 ESU, to gospodarstwa z dominacją nakładów pracy własnej w których rodzina nie znajduje pełnego zatrudnienia. Udział gospodarstw rolnych według wielkości ESU w Polsce wynosił:

do 2 ESU	49,86%
2 do 8 ESU	35,00%
8 do 100 ESU	14,91%
100 i więcej ESU	0,23%

Z powyższych danych wynika, że około 84,86% gospodarstw rolnych w Polsce dysponuje nadwyżką siły roboczej, a także osiąga niskie dochody. Gospodarstwa te są skazane na dywersyfikację działalności członków rodzin rolniczych, które je użytkują. Z powyższych danych wynika, że podaż siły roboczej na obszarach wiejskich jest duża.

Tabela 1. Liczba gospodarstw, zasoby majątkowe i nakłady pracy w czynnych gospodarstwach rolnych różnej wielkości w 2004 roku.

Wyszczególnienie	Gospodarstwa				
	razem	z tego wg wielkości (ESU):			
		do 2	2-8	8-100	100 i więcej
Liczba czynnych gospodarstw rolnych (tys.)	1486,0	741,0	520,0	221,6	3,4
Obszar użytków rolnych w 1 gospodarstwie (ha)	10,4	5	8,7	24,7	589,0
Udział gruntów dodzierzawianych (%)	18,7	1,1	11,0	25,9	60,6
Udział gospodarstw z co najmniej jednym ciągnikiem (%)	58,7	27,2	86,4	95,9	95,0
Liczba pełnozatrudnionych w 1 gospodarstwie (osób)	1,2	0,6	1,6	2,1	19,4
Udział pracy najemnej w całkowitych nakładach pracy (%)	8,3	1,3	9,4	28,2	81,6

Źródło: Józwiak W. na podstawie wyników monitoringu Polskiego FADN z 2004 roku i wyników PSR 2002r.

Na Mazowszu w 2007 roku w/g Polski FADN istniało 302290 gospodarstw rolnych w następujących kategoriach ekonomicznych (GUS):

do 8 ESU	261718 gospodarstw rolnych
8 do 40 ESU	38308 gospodarstw rolnych
powyżej 40 ESU	2264 gospodarstw rolnych

Jak wynika z powyższego zestawienia około 86,6% (do 8 ESU) gospodarstw rolnych z ekonomicznego punktu widzenia to gospodarstwa o niskim potencjale rozwojowym. Z opinii ekspertów Katedry Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie wynika, że powierzchnia gospodarstwa parytetowego wynosi około 20 ha, zaś szanse rozwoju mają gospodarstwa rolne o powierzchni 35 ha (16 ESU). Można się spodzie-

wać powiększania gospodarstw do 50 ha, będą powstawały duże gospodarstwa towarowe a także socjalne, zwiększać się będzie szara strefa dzierżaw gruntów. Powyższe stwierdzenia wynikają z dyskusji podczas konferencji „Kierunki zmian w produkcji roślinnej w Polsce do roku 2020”, zorganizowanej przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach w dniach 16 – 17.06.2009 r.

Poziom wielkości ekonomicznej 8 ESU jest w większości krajów „starej” UE-15 progiem żywotności ekonomicznej gospodarstw rolnych. Poniżej tej wartości są takie kraje jak: Dania – 4 ESU, Grecja, Hiszpania, Irlandia, Włochy – 2 ESU oraz Portugalia – 1 ESU. Poziom żywotności ekonomicznej polskich gospodarstw został określony na poziomie 4 ESU. Przyjęcie poziomu 8 ESU i powyżej w konkretnym polskim gospodarstwie rolnym oznacza, że rolnik, który je prowadzi podjął się konkurencji z gospodarstwami w większości krajów UE. Poziom ten nie jest jednak gwarancją satysfakcjonujących dochodów. Takie wyzwanie mogą podejmować w Polsce nieliczne gospodarstwa, bowiem jak wykazały badania w 2004 roku 84,86% gospodarstw rolnych w Polsce została zaliczona do kategorii 8 ESU i poniżej, podobnie na Mazowszu w 2007 roku jest to aż 86,6% gospodarstw.

Brak miejsc pracy na wsi skłania jej mieszkańców do rozwoju przedsiębiorczości, często podejmują własną działalność gospodarczą. Autorzy niniejszego opracowania analizowali rozwój działalności gospodarczej na terenie powiatu ostrołęckiego, gdzie w roku 2008 zamieszkiwało 81272 osób z czego 96,5% na terenach wiejskich, dla porównania na Mazowszu – 35,4%.

Tabela 2. Podmioty gospodarki narodowej według klas wielkości na terenie powiatu ostrołęckiego w latach 2002 – 2008.

Liczba zatrudnionych	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002
ogółem	4 533	4 318	4 078	4 119	4 004	4 088	3 888
0-9	4 347	4 155	3 918	3 959	3 851	3 941	3 753
10-49	172	152	149	149	142	135	124
50-249	13	10	10	10	11	12	11
250-999	0	1	1	1	0	0	0
1000 i więcej	1	0	0	0	0	0	0

Źródło: GUS – Bank Danych Regionalnych

Z przedstawionych danych wynika, że przedsiębiorczość na terenie powiatu ostrołęckiego rozwija się, bowiem w okresie od 2002 – 2008 roku zwiększyła się liczba wszystkich podmiotów gospodarczych z 3888 do 4533 tj. wzrost o 645 podmiotów, czyli 16,6%. Wyraźne ożywienie występuje w kategorii mikroprzedsiębiorstw (0 – 9 pracowników), wzrost z 3753 do 4347 podmiotów, co stanowi 15,8%. W kategorii najmniejszych podmiotów odnotowuje się zjawisko tworzenia nowych działalności gospodarczych, w 2006 roku – 399, 2007 r. – 365, a w 2008 roku – 465 nowych podmiotów, są to zazwyczaj organizacje rodzinne.

Wsparcie finansowe działalności nierolniczej na obszarach wiejskich w celu ich ożywienia, zostało zapisane w dokumencie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi PROGRAM ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH na lata 2007–2013 /PROW 2007 – 2013/. Regulacją prawną UE jest rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z 15 grudnia 2006r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) 1698/2005. Wsparcie finansowe PROW 200 – 2013 obejmuje działania określone w czterech osiach. Oś 3 to Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej, która obejmuje takie działania jak:

- Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej
- Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw
- Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej
- Odnowa i rozwój wsi

W niniejszym opracowaniu przedmiotem rozważań autorów będą dwa pierwsze działania.

Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej

Realizacja działania tworzy warunki dla zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich przez udzielenie pomocy na podejmowanie lub rozwijanie przez rolników, domowników i małżonków rolników działalności nierolniczej lub związanej z rolnictwem w zakresie produkcji lub usług. Celem wprowadzonego działania jest różnicowanie działalności rolniczej w kierunku podejmowania lub rozwijania działalności nierolniczej lub związanej z rolnictwem, co wpłynie na tworzenie pozarolniczych źródeł dochodów, promocję zatrudnienia poza rolnictwem na obszarach wiejskich. W ramach niniejszego działania udziela się pomocy z tytułu podjęcia lub rozwoju działalności w zakresie:

1. usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa,
2. usług dla ludności,
3. sprzedaży hurtowej i detalicznej,
4. rzemiosła lub rękodzielnictwa,
5. robót i usług budowlanych oraz instalacyjnych,
6. usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem,
7. usług transportowych,
8. usług komunalnych,
9. przetwórstwa produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych,
10. magazynowania lub przechowywania towarów,
11. wytwarzania produktów energetycznych z biomasy,
12. rachunkowości, doradztwa lub usług informatycznych.

Pomoc finansowa przyznawana jest w formie zwrotu części kosztów kwalifikowanych projektu:

- maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi w gospodarstwie rolnym, w okresie realizacji Programu, nie może przekroczyć 100000 zł
- poziom pomocy finansowej wynosi maksymalnie 50% kosztów kwalifikowanych operacji,
- wymagany wkład własny beneficjenta co najmniej 50% kosztów kwalifikowanych projektu.

Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw

Realizacja działania tworzy warunki dla dywersyfikacji działalności gospodarczej i poprawy możliwości zatrudnienia, przyczyniając się tym samym do zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich. Celem jest wzrost konkurencyjności gospodarczej obszarów wiejskich, rozwój przedsiębiorczości i rynku pracy, a w konsekwencji – wzrost zatrudnienia na obszarach wiejskich. Pomocy udziela się podmiotom z tytułu inwestycji związanych z tworzeniem lub rozwojem mikroprzedsiębiorstw, działających w zakresie:

1. usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa,
2. usług dla ludności
3. sprzedaży hurtowej i detalicznej,
4. rzemiosła lub rękodzielnictwa,
5. robót i usług budowlanych oraz instalacyjnych,
6. usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem,
7. usług transportowych,
8. usług komunalnych,
9. przetwórstwa produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych,
10. magazynowania lub przechowywania towarów,
11. wytwarzania produktów energetycznych z biomasy,
12. rachunkowości, doradztwa lub usług informatycznych.

Pomoc może być udzielona osobie fizycznej lub prawnej, bądź jednostce organizacyjnej nie posiadającej osobowości prawnej, która prowadzi (podejmuje) działalność jako mikroprzedsiębiorstwo zatrudniające poniżej 10 osób, i mające obrót nie przekraczający równowartości 2 mln euro.

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowanych projektu, a maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi, w okresie realizacji Programu, nie może przekroczyć:

- 100000 zł – jeśli biznesplan przewiduje utworzenie od 1 do 2 miejsc pracy,
- 200000 zł – jeśli biznesplan przewiduje utworzenie powyżej 2 i mniej jak 5 miejsc
- 300000 zł – jeśli biznesplan przewiduje utworzenie co najmniej 5 miejsc pracy.

Poziom pomocy finansowej wynosi maksymalnie 50% kosztów kwalifikowanych operacji, a wkład własny beneficjenta wynosi co najmniej 50% kosztów kwalifikowanych projektu.

Wsparcie finansowe ze środków Unii Europejskiej wzbudza wśród mieszkańców obszarów wiejskich chęć podejmowania ryzyka działalności gospodarczej, ale czynią to ostrożnie z rozwagą, bowiem rodziny wiejskie cechuje swoisty konserwatyzm obawa przed bankructwem, ponieważ zawsze istniało zagrożenie egzystencji rodzin utrzymujących się z rolnictwa.

W dniu 31 marca 2009r. ogłoszono informację, iż od 15 kwietnia 2009r. rozpocznie się przyjmowanie wniosków na działanie „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, w skali całego kraju na to działanie przeznaczono 370,8 mln zł. Każdemu Oddziałowi Regionalnemu Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa przyznano został limit środków do wykorzystania w tym roku na wsparcie takiej działalności. Wnioski przyjmowane są do momentu wykorzystania środków, w co najmniej 120% limit środków przewidziany dla danego województwa. Stan wykorzystania środków finansowych w analizowanym działaniu przedstawia się następująco:

Tabela 3. Złożone wnioski i stopień wykorzystania limitu środków w poszczególnych województwach na dzień 7 września 2009 r.

Lp.	Oddział Regionalny	Limit środków finansowych [w zł]	Liczba złożonych wniosków	Wykorzystanie limitu środków
1	Dolnośląski	13 537 029,18	84	48,72%
2	Kujawsko - pomorski	17 357 071,42	255	122,72%
3	Lubelski	53 220 931,42	255	35,61%
4	Lubuski	5 600 253,12	83	124,43%
5	Łódzki	35 715 509,82	107	24,40%
6	Małopolski	32 155 083,68	156	37,25%
7	Mazowiecki	59 340 412,35	365	51,71%
8	Opolski	8 010 953,34	81	75,74%
9	Podkarpacki	26 999 885,47	167	42,65%
10	Podlaski	21 993 041,82	262	95,32%
11	Pomorski	10 458 746,59	160	126,36%
12	Śląski	11 163 413,22	90	65,67%
13	Świętokrzyski	27 667 467,84	101	28,21%
14	Warmińsko - mazurski	10 236 219,14	148	122,22%
15	Wielkopolski	30 782 839,07	423	124,35%
16	Zachodniopomorski	6 638 708,74	98	127,64%
W kraju		370 877 566,24	2 835	x

Źródło: Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Beneficjent otrzymuje pomoc po zrealizowaniu projektu. O największe dofinansowanie w przeliczeniu na jeden wniosek ubiegają się rolnicy i ich domownicy z województw: wielkopolskiego – 90,3 tys. zł, zachodniopomorskiego

86,5 tys. zł, oraz mazowieckiego i warmińskiego – mazurskiego po około 84,5 tys. zł. Część województw już wykorzystala swój limit, inne jeszcze nie co może świadczyć o rozwazie beneficjentów a także o skutkach światowego kryzysu. W województwie mazowieckim limit przyznanych środków został wykorzystany jedynie w – 51,71%, a skorzystało z niego 365 beneficjentów.

Pierwszy nabór wniosków o przyznanie pomocy finansowej na działanie „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” przeprowadzony został w okresie od 5 do 18 maja 2009 r. Przedsiębiorcy mogli złożyć wniosek w Oddziale Regionalnym ARiMR lub wysłać pocztą, w skali kraju przyjęto ponad 4,9 tys. wniosków na to działanie.

Tabela 4. Złożone wnioski i stopień wykorzystania limitu środków w poszczególnych województwach

Lp.	Województwo	Limit środków finansowych [w zł]	Liczba złożonych wniosków	Wykorzystanie limitu środków
1	Dolnośląskie	73 377 809,38	212	45,81%
2	Kujawsko - pomorskie	69 105 816,19	215	47,80%
3	Lubelskie	96 371 196,70	312	46,06%
4	Lubuskie	33 799 026,69	99	49,44%
5	Łódzkie	76 016 394,30	238	52,21%
6	Małopolskie	136 326 924,48	551	68,33%
7	Mazowieckie	152 661 024,58	545	66,46%
8	Opolskie	41 966 076,74	89	25,66%
9	Podkarpackie	103 533 074,46	470	66,37%
10	Podlaskie	42 343 017,44	196	73,90%
11	Pomorskie	60 813 116,32	270	73,85%
12	Śląskie	83 555 212,77	357	72,07%
13	Świętokrzyskie	59 054 058,24	212	54,39%
14	Warmińsko – mazurskie	50 133 122,40	176	54,68%
15	Wielkopolskie	128 285 515,49	855	126,93%
16	Zachodniopomorskie	49 127 950,11	175	56,60%
	W kraju	1 256 469 336,29	4 972	x

Źródło: Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Z analizy stopnia wykorzystania limitu środków na „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” wynika, że jedynie województwo wielkopolskie wykorzystalo je w pełni, zaś Mazowsze tylko w 66,46%. Środki finansowe z tego działania mogą przyczynić się do istotnego zwiększenia miejsc pracy na obszarach wiejskich w Polsce.

Poziom zasobności finansowej gospodarstw rolnych w grupie do 8 ESU jest tak niski, iż zazwyczaj nie pozwala na skorzystanie ze wsparcia na rozwój działalności nierolniczej, nawet jak istnieje pomysł na podjęcie działalności gospodarczej. Kwota 100 tysięcy złotych maksymalnego wsparcia publicznego jest atrakcyjną zachętą, ale czy rachityczne gospodarstwo rolne jest w stanie wygenerować podobną? Wsparcie projektu „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” wynosi przecież do 50%, jest to duże obciążenie małych, niezasobnych gospodarstw rolnych a w przypadku nie zrealizowanego projektu trzeba zwrócić środki finansowe wraz z odsetkami, co dla niektórych rolników mogłoby oznaczać bankructwo. Taką ocenę zdaje się potwierdzać niskie wykorzystanie środków na Mazowszu z działania „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” - 51,71%.

Podsumowanie

Udział ludzi zamieszkujących obszary wiejskie na Mazowszu wynosi 35,4% (183990 osób, 31.12.2008 r.), zaś na terenie typowo rolniczym jakim jest powiat ostrołęcki zamieszkuje 84246 osób, a na terenie wiejskim tego powiatu aż 96,5%. Społeczeństwo to jest zaangażowane w rozwój gospodarczy regionu, tworzą nowe podmioty gospodarcze, przybývá miejsce pracy. Na podstawie danych pochodzących z monitoringu polskich gospodarstw rolnych za pośrednictwem systemu Polski FADN można stwierdzić, że ich zasoby majątkowe są bardzo ograniczone, charakteryzuje je niski potencjał rozwojowy. W większości gospodarstw rolnych, dominują nakłady pracy własnej a rodzina nie znajduje pełnego zatrudnienia. Istnieje pogląd, że gospodarstwa rolne do 8 ESU nie są w stanie zapewnić egzystencję rodzinom rolniczym, skazane są na dywersyfikację usług, a takich gospodarstw jest w Polsce około 85%, zaś na Mazowszu 86,6%. Znacznym wsparciem dla tych gospodarstw mogą być środki finansowe w ramach działań „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” oraz „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”. Przeszkodą w wykorzystaniu tych środków jest brak własnych środków finansowych, brak pomysłu na prowadzenie działalności gospodarczej, czasem też brak zapotrzebowania na określone usługi na danym terenie. Jednak członkowie małych gospodarstw rolnych do 8 ESU będą zmuszeni do dywersyfikowania swojej działalności z możliwością wykorzystania środków finansowych na tego rodzaju działalność. Gospodarstwa rolne poniżej 8 ESU nie są w stanie skutecznie konkurować z rolnikami innych krajów Unii Europejskiej.

Wnioski

1. Do wielkości ekonomicznej 8 ESU, gospodarstwo rolne nie jest w stanie wygenerować środków finansowych na jego rozwój.
2. Udział gospodarstw rolnych do wielkości ekonomicznej 8 ESU w 2004 roku wynosiła w Polsce - 84,86%, zaś na Mazowszu w 2007 roku – 86,6%.
3. Rodziny rolnicze z małych gospodarstw rolnych zmuszone są poprzez sytuację ekonomiczną do dywersyfikacji swoich usług.

4. Małe gospodarstwa rolne nie dysponują środkami finansowymi, które są niezbędne przy realizacji programu działalności pozarolniczej ze wsparciem finansowym z UE – wynoszą 50%. Wykorzystanie limitu w działaniu „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” we wrześniu 2009 roku na Mazowszu, wynosiło – 51,71%, skorzystało 365 beneficjentów.

LITERATURA

- Goraj L. i inni, 2004. *Rachunkowość rolnicza*. Edukacja Difin. Warszawa.
 Główny Urząd Statystyczny – Bank Danych Regionalnych
 Józwiak W. 2007. *Kondycja ekonomiczna i perspektywy rozwoju różnych grup gospodarstw rolniczych w Polsce (z uwzględnieniem uwarunkowań WPR) [W] Współczesne uwarunkowania organizacji produkcji w gospodarstwach rolniczych. Program Wieloletni 2005 – 2010, Studia i Raporty IUNG – PIB, zeszyt 7, IUNG Puławy*
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa lipiec 2007.
 www.arimr.gov.pl, 10.09.2009 r.

STRESZCZENIE

W niniejszym opracowaniu dokonano oceny konkurencyjności pod względem wielkości ekonomicznej polskich gospodarstw rolnych w stosunku do innych krajów Unii Europejskiej. Stwierdzono, że udział gospodarstw rolnych w Polsce w 2004 roku poniżej 8 ESU wynosił 84,86%, a na Mazowszu 86,6%. Są to gospodarstwa małe, które nie są w stanie wygenerować środków na rozwój i skutecznie konkurować w produkcji rolnej na rynku europejskim. Zatem, aby zapewnić godną egzystencję rodzinom rolniczym, które je użytkują, skazane są one na dywersyfikację swoich usług. Wsparciem finansowym mogą być środki przeznaczone na rozwój działalności nierolniczej w programach realizowanych w ramach działania „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” oraz „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”. Przeszkodą w wykorzystaniu tych środków jest brak własnych środków finansowych, brak pomysłu na prowadzenie własnej działalności gospodarczej, także brak zapotrzebowania na określone usługi na danym terenie.

SŁOWA KLUCZOWE: żywotność ekonomiczna polskich gospodarstw rolnych, wsparcie finansowe działalności nierolniczej

SUMMARY

This study assesses the competitiveness in terms of economic size of Polish farms in relation to other European Union Member States. It was found that the proportion of farms in Poland in 2004, less than 8 ESU was 84.86% and 86.6%

in Mazovia. These are small farms which are not able to generate resources to develop and compete effectively in agricultural production in the European market. Thus, in order to ensure a proper existence for the families of farmers, they are forced to diversify their services. As financial support can be used resources for the development of non-agricultural activities in the programs implemented within the „Diversification into non-agricultural activities” and „creation and development of micro-enterprises”. Obstacle to the use of those funds is the lack of own financial resources, lack of ideas for running your own business, the lack of demand for certain services in the area.

KEY WORDS: Polish economic viability of farms, financial support for non-agricultural activities